

III SESJA NAUKOWA POLITECHNIKI GDANSKIEJ 5-6 czerwca 1953 r.
S e k c j a A r c h i t e k t u r y

=====

Mgr.inż. Jadwiga Habela
Zakł. Hist.Arch.
przy Wydz. Arch. P.G.

A N T O N I V A N O B B E R G E N

R e f e r a t s e k c y j n y

=====

Pomimo wcześniejszych wzorów renesansu włoskiego, prawo obywatelstwa w Gdańsku zyskuje renesans północny, t.zw. holenderski, który dotarł tu dzięki ówczesnym, bardzo ożywionym stosunkom handlowym miast hanzeatyckich.

Rosnące w potęgę i bogactwo miasto Gdańsk zatrudnia w tym czasie t. zn. w drugiej poł. XVI w. wielu artystów, budowniczych i mistrzów murarskich pochodzących z Niderlandów. Bezprzecznie jednak za twórcę Gdańskiego Odrodzenia, które decydujący wpływ wywarło na późniejsze ukształtowanie się architektury miasta, uważa się Antoniego van Obbergen, Flandryjczyka, rodem z Mechelen.

1. Życiorys A.v. Obbergena i jego działalność

Antoni van Obbergen zwany też van Obberg albo van Obbergken urodził się w 1543 r. we Flandrii. Dla studiów architektonicznych i w zakresie budownictwa obronnego podejmuje szereg podróży, głównie do Niemiec póln. Ok. 1570 r. pracuje przy cytadeli w Antwerpii. W latach 1577 - 85 przejmuje kierownictwo i prowadzi aż do końca przebudowę zamku Kronborg obok Helsingør, na wyspie Zelandii stwarzając w ten sposób pierwszą monumentalną budowlę renesansową w Danii.

W 1586 przyjeżdża do Gdańska i buduje umocnienia

ziemne i murowe twierdzy w Wisshoujściu, oraz wieńczy hełmem Wieżę Więzienną w mieście. W latach 1587- 89 powstaje Ratusz Staromiejski, pierwsza samodzielna budowa Obbergena w Gdańsku.

Lata 1590-91 spędza poza Gdańskiem: opiniuje i projektuje nowe umocnienia miasta Torunia, a następnie buduje twierdzę Kostrzyn w marszli brandenburskiej i przejściowo bawi w Danii.

Od 1592 - 1601 widziamy go znowu w Gdańsku. Sporządza plany, a następnie buduje 2 bastiony i przekształca ciasny rondel przedmiejski na płdn-zach. W latach 1597-99 powstają dalsze jego dzieła: późniejszy Dom Tow. Przyrodn. Katownia i Szkoła Mariacka, a w latach 1599-1602 trójdzielny Dom Kaznodzicy przy kościele św. Katarzyny. Stale też buduje domy mieszczańskie jak np. Korzenna 47, Długie Pobrzeże 13 oraz wiele innych.

Następne lata są okresem b. intensywnej pracy mistrza Antoniego. Od 1602-1605 dokonuje przebudowy ratusza w Toruniu i w tym samym czasie współdziała też przy budowie twierdzy Frederiksberg w Danii. Równocześnie zaś rozpoczyna budowę najbardziej dojrzalego i najwspanialszego ze swych dzieł - Zbrojowni, którą kończy w 1605 r.

Rozpracowanie wnętrza Ratusza Prawomiejskiego, przypisywanego również Obbergenowi przypadłoby na lata 1593-1596 i 1608-1611.

Umiera w Gdańsku w 1605 roku.

2. Charakterystyka twórczości.

W twórczości A.v. Obbergena wyróżnić można:

- I/ działalność fertyfikacyjną, obejmującą budowę twierdz i umocnień obronnych, a opartą na ówczesnych założeniach i systemach obronnych, typowo włoskich.
- II/ działalność w zakresie budownictwa miejskiego, którą zainteresujemy się obecnie.

Punktem wyjścia była tu gotycka-renesansowa architektura holenderska, bazująca na ceglany materiale budowlany /cegła holenderska-licowana/ z wprowadzeniem kamienia w charakterze utylitarnym /ramy okienne, drzwiowe itp/ oraz dekoracyjnym /cały wystrój rzeźbiarski fasad, głównie szczytów/ i na średniowiecznej osnowie domu mieszczakańskiego w rzucie poziomym i pionowym/ duże, wysokie okna i stromy dach, wytwarzający szczyt, na którym koncentruje się dekoracja renesansowa/.

Zapewne nie były obce Obbergenowi ówczesne podręczniki architektury Jana Vredemana de Vries, zawierające cały szereg wzorów renesansowej architektury holenderskiej, a przeznaczone dla budowniczych i majstrów budowlanych. W dziełach swoich wykazuje jednak wybitną oryginalność i dochodzi w architekturze fasadowej do swoiste indywidualnego wyrazu, cechującego wszystkie jego prace, na który składają się:

- a/ harmonia proporcji i dobre rozczłonkowanie płaszczyzn, przy często stosowanej mimociesowości /Kronborg, Ratusz Staromiejski, Zbrojownia, Dom Tow. Przyrodn. Dłupie Pobrzeże 13/.
- b/ umięjętny, dojrzały artystycznie dobór środków wyrazu, zależnie od charakteru i usytuowania obiektu/ por. Dom Tow. Przyr. a Zbrojownia, wzgl. Dom Kaznodziei/.
- c/ kulturalna, o dużym smaku eliminacja flamandzko-holenderskich detali ornamentacyjnych i umięjętne łączenie ich z motywami czysto włoskimi/ np. medaliony w szczycie, spinanie przepasek kamiennych rzeźbionymi główkami itp/.
- d/ lekkość i szlachetna elegancja form.
- e/ staranna obróbka kamieniarki w najdrobniejszych szczegółach.
- f/ umięjętne operowanie światłocieniem przez odpowiednie akcenty plastyczne /np. wysunięcie gzymsów i rzoźb -
- Zbrojownia Katowia i in/.

- g/ podkreślanie efektów malarskich /wprowadzenie trójbarwności: cegła, kamień, złocenia/.
- h/ umiętna gradacja wrażeń wizualnych /od prostych kondygnacji ryzmicznych ku bardziej zdobnym szczytom - np. Zbrojownia/.
- i/ właściwe nawiązywanie do form starych, pełno pietyzmu dla przeszłości /Ratusz w Toruniu/.

3. Znaczenie A.v. Obbergona dla renesansu gdańskiego.

Gdańsk zawdzięcza Obbergonowi stworzenie stylu, który bazując na pierwiastkach miejscowych tak wrosł w architekturę miasta, że staje się integralną składową jego rodzimych architektury mieszczańskiej i zatracą cechy obcości. Obbergon uszanował typ średniowiecznego domu gdańskiego, smukłego przy niedużej szerokości, o wertykalnym rytmie zbliżonych do siebie osi okiennych, rzetelnym materiale budowlanym i wysoko artystycznie stojącej, pełnej umiaru i smaku, obróbce detali ornamentacyjnych. Wykwintny smak Gdańszczan odpowiadał zresztą w pełni artystycznym odczuciom mistrza Antoniego. I stąd też w przeciwieństwie do masywnego, założonego na działce o większej szerokości, domu holenderskiego o raczej poziomym rytmie okien i ciężkim, przekładowanym bez gustu szczytce renesansowym - wytworzył się w Gdańsku oświeście odrębny typ domu o gotyckich, strzelistych proporcjach i lekko zaznaczonych poziomych pasach balkowania międzyokiennego, zdobiony z umiarem. Widać go wysoki, lekki w proporcji i dekoracyjnym rozpracowaniu rzeźby kamiennej - szczyt, wzbogacony złoceniami - prawdziwie arcydzieło Architektoniczne.

4. Echa twórczości A.v. Obbergona w dziełach jego uczniów i naśladowców.

Nie dziwnego, że typ gdańskiego domu mieszczańskiego w takiej formie sprócyzowany w dziełach Obbergona stał się wzorem mniej lub więcej umiętnie naśladowanym

odtąd przez innych. I tak wiele dzieł renesansu gdańskiego po r. 1600 nosi charakter dzieł Obbergona, a nawet i architektura późniejszych okresów zdradza jeszcze wpływ wielkiego renesansisty. Wpływ ten naogół dodatni przekształcił się w ujemny, gdy z k XIX w. zaczęto w Gdańsku ślepo naśladować formy renesansowe i barokowe, zamiast czerpać jedynie inwencję z architektury rodzimej. Przesadne naśladownictwo stylu w zupełnie odmiennych warunkach ekonomicznych doprowadziło do schematyzmu i tworzenia nieciekawych budynków w rodzaju gmachu Sejmu /por. Zbrojownia/, budynków Politechniki czy też wielu innych.

5. Wnioski końcowe.

Jeśli obecnie, wskrzeszając z ruin piękno gdańskiego renesansu, podziwiamy styl wytworzony przez Obbergona i jego współpracowników, - to warto by podkreślić, że najwięcej zaważyło tu jego umiętne nawiązywanie do form starych i troskliwe kontynuowanie obięgnięć opoki ubiegłej.

Czujemy się dziś, jako Gdańszczanie XX w. spadkobiercami spuścizny mistrza Obbergona, dla którego Gdańsk stał się drugą ojczyzną i któremu oddał gros swych sił twórczych. Jeśli więc zalczy nam istotnie na zrekonstruowaniu dawnej Gdańskiej architektury w pełni jej ówczesnego charakteru - to musimy z takim samym picyzmem, jak on, podchodzić do wszystkich zachowanych reszt, dążąc do maksymalnego ich ocalenia względnie odtworzenia i harmonijnego powięzania z nową, ~~...~~ czasu płynącą, socjalistyczną treścią i użytkowaniami.